

ณัฐพล อัครวิเศษศิริกุล : กระบวนการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟจังหวัดนครราชสีมา : กรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนไบเลย์-หลังจวนผู้ว่าฯ.(HOUSING SOLUTION FOR RAILWAY TRACK SQUATTER COMMUNITY IN NAKHONRATCHASIMA : A CASE STUDY OF BILEY-LANGJUANPHUWA COMMUNITY)
อ. ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ชวลิต นิตยะ, อ.ที่ปรึกษาร่วม : อ.ดร.กมลทพิพ พานิชภักดิ์ จำนวนหน้า 303 หน้า. ISBN 974-03-1427-9.

ชุมชนไบเลย์-หลังจวนฯ เป็นชุมชนบุกรุกที่ดินการรถไฟในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งแขวงบำรุงสะพานและอาคาร นครราชสีมา การรถไฟแห่งประเทศไทย กำหนดให้เป็นชุมชนนำร่องในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของการรถไฟฯ โดยมีหน่วยงาน ต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้น รวมไปถึงการศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม กายภาพและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนฯ

การศึกษาดำเนินการตามแนวคิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยและการวางแผนเชิงปฏิบัติการ ด้วยการที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย และร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นทั้งผู้ ศึกษา กระตุ้น ให้คำแนะนำ ประสานงาน สนับสนุน และร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน เพื่อมุ่งเน้นให้ชาวบ้านเป็นผู้คิดค้นปัญหา หาแนว ทาง และดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองให้มากที่สุด การวิจัยครั้งนี้ใช้การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ การสังเกต การสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้าง การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การจดบันทึก และการถ่ายภาพ เป็นเครื่องมือในการวิจัย

จากการเข้าร่วมทำงานกับชุมชนตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2544 จนถึงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2545 พบว่าการแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนไบเลย์-หลังจวนฯ เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาสองแนวทางขึ้นพร้อมกัน คือ 1) การแก้ไขปัญหาด้วยการจัด การของหน่วยงานภายนอก และ 2) การแก้ไขปัญหาด้วยการพัฒนาความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย โดยปัจจัย หนึ่งที่ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาสองแนวทางพร้อมกัน คือการที่ผู้วิจัยและผู้นำบ้านได้เข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน

1) การแก้ไขปัญหาด้วยการจัดการของหน่วยงานภายนอกเกิดขึ้นจาก หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตระหนักถึงปัญหาการบุกรุก ที่ดินของชุมชน ต้องการผลงาที่เป็นรูปธรรมอย่างรวดเร็ว และชุมชนไม่มีความสามารถในการต่อรอง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการ ด้วยการจัดการของหน่วยงานภายนอกได้แก่ การกระตุ้นจากผู้มีอำนาจระดับสูง การมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของหน่วยงานที่ มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่วนอุปสรรคในการดำเนินการดังกล่าวคือ ความล่าช้าในการดำเนินการของการรถไฟฯ การขาดความเอาใจใส่และ ความกระตือรือร้นของเจ้าหน้าที่ และการขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหชุมชนบุกรุก

2) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย เริ่มต้นขึ้นเมื่อชุมชนเกิดความตระหนักและแก้ไขปัญหที่ไม่ ยั่งยืนมากร่วมกัน พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหในระดับที่ยากขึ้น ซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นจะทำให้ชุมชนเรียนรู้ มั่นใจ และสร้างศักยภาพ ที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยที่ความรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยจะเป็นตัวกระตุ้นให้ชุมชนหันมาแก้ไขปัญหการถูกไล่รื้อ ปัจจัย สำคัญที่มีผลต่อการเกิดและดำเนินของกระบวนการคือ การรับรู้ถึงผลกระทบจากปัญหา ผู้นำชุมชน การเรียนรู้ ทักษะในการแก้ไขปัญห ของชุมชน ผู้กระตุ้น และผู้ประสานงาน ส่วนอุปสรรคหรือข้อจำกัดได้แก่ ความลำบากในการหาผู้นำที่ชาวบ้านยอมรับ ผู้กระตุ้นต้องทุ่ม เทและทำงานอย่างต่อเนื่อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เข้าใจแนวคิดการพัฒนาความสามารถของชุมชน

แนวทางในการแก้ไขปัญหของชุมชนไบเลย์-หลังจวนฯ ตามแนวคิดของการพัฒนาศักยภาพของชุมชน หน่วยงานเจ้าของที่ ดินควรกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงการเป็นผู้นำและให้โอกาสชุมชนได้แก้ปัญหาด้วยตัวเอง ส่วนผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ควรให้การสนับสนุน ข้อมูล และทรัพยากรที่จำเป็น โดยเน้นให้ชุมชนได้เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย การศึกษาค้นคว้าต่อไป ผู้ที่จะทำการวิจัยใน ลักษณะเดียวกันควรมีการฝึกฝนวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และเลือกชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างจากชุมชนไบเลย์-หลังจวนฯ